

REJESTR DOTYCZY:

KLEMENSIEWICZ Zygmunt Aleksander

s/c Roberta i Marii Józefy

z d. Reichman

24 kwietn. 1886 w Krakowie

kraj: POLSKA

+ 25 marca 1963 w Gliwicach

kraj: POLSKA

pochowany: w Krakowie

nr grobu:

Nr rejestracyjny

167 / 63

Nota zamieszczona:

w tomie

czesci

Indeks

Naukowcy

Copyright: 1970

B.O. Jeżewski

Źródła i bibliografia c.d.

znak rozpoznawczy

U w a g i:

Nota:

Przypisy:

- 1277 - był prof. Pol.Univ.Coll. w Londynie i przew. Rady Akad. Szkół Techn. w Londynie; powrócił do Polski w r. 1956 gdzie został prof. Politechniki Łąskiej w ~~xxx~~ Gliwicach.

Źródła i bibliografia:

znak rozpoznawczy

Dziennik Polski 11 i 20.IV.63 - nekrolog i wspomnin,	18/11 i 20.IV.63/
Rocznik Polonii IV i V./	122/IV i V/
Rocznik Pol.Tow.Nauk. t.I - XIII	124/I-XIII/
Naukowa Polska	116
Inwentarz ⁴ kt Kancelarii Cywilnej Nacz.Panstwa 1918-22.	424/ t.95,k.87-88/
Pol.Słownik Biograficzny t. XII	119/XII/
Bibliography of Books in Polish or relating to Poland	149/II-poz.1807-1810; III-3625/.
Bibliography of works by Polish scholars and scientist publ. outside Poland	150/poz.1531-1534/
Biuletyn wewn organz.Zrzesz. Pol. Prof. i Wykł.	94-A/ nr1.4-15/

Dotyczy.....KLEMENSIEWICZ...Zygmunt.....

Nr rej.167 / 63

D.P.
11.4.
1963

u.263

Ś. † P.

Prof. Dr.

ZYGMUNT KLEMENSIEWICZ

profesor Politechniki Śląskiej w Gliwicach, b. asystent Marii Curie-Skłodowskiej, b. profesor i dziekan Politechniki Lwowskiej, b. przewodniczący Rady Akademickich Szkół Technicznych w Londynie, b. profesor Polish University College w Londynie, pionier taternictwa i narciarstwa polskiego, zmarł w Gliwicach 25 marca 1963 w wieku 77 lat i został pochowany w Krakowie.

Nabożeństwo żałobne zostanie odprawione w Kościele Polskim św. Andrzeja Boboli w Londynie we wtorek 16 kwietnia o godz. 9.30.

ZONA, CÓRKA I RODZINA W KRAJU
SZWAGIER W LONDYNIE

9696

Ś † P.

Prof. dr.

ZYGMUNT KLEMENSIEWICZ

profesor Politechniki Śląskiej w Gliwicach, b. profesor i dziekan Politechniki Lwowskiej, b. przewodniczący Rady Akademickiej Szkół Technicznych w Londynie, b. profesor Polish University College w Londynie zmarł w Gliwicach 25 marca 1963. Cześć Jego pamięci!

POLSKIE TOWARZYSTWO NAUKOWE
RADA AKADEMICKICH SZKÓŁ TECHNICZNYCH
POLISH UNIVERSITY COLLEGE ASSOCIATION
ZRZESZENIE POLSKICH PROFESORÓW I WYKŁADOWCÓW AKADEMICKICH SZKÓŁ NA OBCYZNIE

9723

Śp. Prof. Dr ZYGMUNT KLEMENSIEWICZ

Zmarły w dniu 25 marca rb. w Gliwicach profesor tamtejszej Politechniki, Zygmunt Klemensiewicz, należał do czołowych fizyków polskich.

Urodzony w r. 1886 w Krakowie, przeniósł się już w dziecińskich latach do Lwowa, z którym związany był przez większość swojego życia. Uzyskawszy doktorat filozofii uzupełnił swe studia w Karlsruhe pod kierunkiem sławnego Habera, po czym wróciwszy do Lwowa habilitował się na Uniwersytecie Jana Kazimierza. W r. 1913 udał się na zaproszenie Marii Curie-Skłodowskiej do Paryża, gdzie został asystentem naszej wielkiej rodaczki. Na tym stanowisku zastała do I-sza wojna światowa, przez której lata pracował w paryskim Instytucie Pasteura.

Po wojnie powrócił do Polski, otrzymując katedrę fizyki na lwowskiej Politechnice. Pozostawał na niej aż do r. 1939 przy czym parokrotnie piastował godność dziekana Wydziału, do którego należała jego katedra.

W r. 1940 aresztowany przez okupanta sowieckiego i wywieziony do Rosji przebył tam w więzieniach cały okres aż do tzw. amnestii. Z woj-skim polskim przeszedł do Persji, gdzie powierzono mu prowadzenie placówki fotograficznej, gdyż w tej dziedzinie amatorstwo podniósł do poziomu prawdziwej sztuki.

W r. 1944 przybył do Londynu, gdzie wziął udział w organizacji wyższej uczelni technicznej w Londynie, którą kierowała Rada Akademickich Szkół Technicznych. Po wyjeździe jej pierwszego prezesa, prof. Płuzańskiego, do Polski, objął przewodnictwo Klemensiewicz i sprawował je aż do r. 1956. Kiedy w r. 1947 powstał londyński Polish University College, Klemensiewicz wszedł w skład grona profesorskiego.

W r. 1956 powrócił do Polski i objął katedrę fizyki na Politechnice

śląskiej w Gliwicach. Była to ostatnia placówka naukowo-dydaktyczna Klemensiewicza. Niezależnie jednak od profesury publikował on przez z górą pół wieku w czasopiśmie fizycznych wielu krajów swe prace naukowe i te zyskały mu wysoką pozycję na międzynarodowym forum naukowym.

Ala nauka nie wyczerpywała bogatej treści życia Klemensiewicza. Drugim jego umiłowaniem był od najmłodszych lat sport, a mianowicie turystyka wysokogórska i narciarstwo. Był ich prawdziwym pionierem, należąc — wraz z Januszem Chmielowskim, Romanem Kordyssem, Jerzym Maślanką i Aleksandrem Znamieckim — do elity taterników i pierwszych polskich narciarzy. Już przed I-szą wojną światową organizował Sekcję Turystyczną Polskiego Tow. Tatrzańskiego i redagował „Taternika”. Między wojnami był długoletnim prezesem Karpackiego Towarzystwa Narciarzy i wydał doskonały przewodnik po Tatrach. Za jego staraniem zbudowano piękne schronisko w Czarnohorze, nazwane schroniskiem im. Zygmunta Klemensiewicza. Oba sporty uprawiał z pasją, i nawet w Persji, kiedy półżywy wydosłał się z Rosji, wnet zaczął chodzić po tamtejszych górach. A w swoim okresie londyńskim, w podeszłym już wieku, jeszcze brał w zimie narty na ramiona i jechał do Szkocji.

Pogrzeb jego w Krakowie był wielką manifestacją nauki polskiej i sportu polskiego w hołdzie Zmarlemu.

Klemensiewicz osierocił żonę Stefanę z Wieniewskich, i córkę Annę Skoczylasową. Był bratem stryjecznym znanego polonisty krakowskiego, prof. Zenona Klemensiewicza.

Odszedł wielki uczony, człowiek, który umiłował naukę i karpacką przyrodę. Kultura polska poniosła poważną stratę.

1962/1963

PTNC ROZNIK

ś.p. ZYGMUNT KLEMENSIEWICZ

W dniu 25 marca 1963 r. zmarł w Gliwicach profesor tamtejszej Politechniki Śląskiej, Zygmunt Klemensiewicz. Ponieważ Zmarły, jeden z czołowych fizyków polskich, odegrał wybitną rolę w emigracyjnym życiu naukowym w Londynie w ostatnich latach wojny i po niej aż do r. 1956, poświęcamy Mu niniejsze wspomnienie.

Zygmunt Aleksander Klemensiewicz urodził się 24 kwietnia 1886 w Krakowie. W wieku lat 16 przeniósł się z rodzicami do Lwowa, z którym związany był przez większą część swego życia. Na lwowskim Uniwersytecie prozował się na doktora filozofii w r. 1908 na podstawie rozprawy pt. „Chlorek antymonawy jako rozczylnik jonizujący”. Po studiach w Karlsruhe pod kierunkiem słynnego prof. Fr. Habera, gdzie zbudował elektrodę szklaną, która dotąd służy w badaniach fizycznych, chemicznych i biologicznych, powrócił do Lwowa, gdzie habilitował się na Uniwersytecie na podstawie pracy o jonizacji dodatniej na ogrzanych metalach.

W r. 1913 otrzymał Klemensiewicz stypendium z fundacji Carnegie-Curie na wyjazd do Paryża w związku z zaproszeniem do Instytutu Radowego Sorbony z inicjatywy Marii Skłodowskiej-Curie, pod której kierunkiem

19

pracował do r. 1914. W czasie I wojny światowej był pracownikiem naukowym Instytutu Pasteura w Paryżu.

Powróciwszy do Polski, został w r. 1919 zastępcą profesora, w r. 1920 profesorem nadzwyczajnym, a w r. 1923 profesorem zwyczajnym fizyki na Politechnice Lwowskiej. Na tym stanowisku pozostawał do ostatniej wojny, przy czym kilkakrotnie piastował godność dziekana Wydziału, do którego należała jego katedra.

W r. 1940 aresztowany przez okupanta sowieckiego i wywieziony do Rosji, przebył tam w więzieniach cały okres aż do t.zw. amnestii. Z wojskiem polskim przeszedł do Persji, po czym w r. 1944 przybył do Londynu, gdzie wziął udział w organizacji wyższej uczelni technicznej w Londynie, którą kierowała Rada Akademickich Szkół Technicznych. Po wyjeździe jej pierwszego prezesa, prof. Płużańskiego do Polski, objął przewodnictwo Klemensiewicz i sprawował je aż do r. 1956. Kiedy w r. 1947 powstało londyńskie Polish University College, wszedł w skład grona profesorskiego. W r. 1956 powrócił do Polski i objął katedrę fizyki na Politechnice Śląskiej w Gliwicach, która była jego ostatnią placówką naukowo-dydaktyczną.

Przez cały czas swej pracy profesorskiej w Polsce i za granicą Klemensiewicz był czynny w organizacjach naukowych. Jeżeli chodzi o jego okres emigracyjny, był w r. 1945 jednym z założycieli Międzynarodowej Unii Profesorów Szkół Akademickich i przez kilka lat delegatem do jej władz. Od powstania Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie w r. 1950 do r. 1953 był członkiem jego Zarządu, jako przewodniczący Wydziału Przyrodniczego. Dn. 26 września 1953 r. wygłosił na zebraniu publicznym Towarzystwa odczyt „O znaczeniu ogólnym zasady Le Chatelier'a jako kryterium równowagi stałej”. W Polskim Uniwersytecie na Obczyźnie w Londynie, którego był profesorem, przewodniczył Komisji Wydziałowej nauk matematyczno-przyrodniczych. Był członkiem Zrzeszenia Profesorów i Docentów Polskich Szkół Akademickich w W. Brytanii i przez kilka lat członkiem jego Komisji Rewizyjnej.

Obfity dorobek naukowy Klemensiewicza da się ująć w sposób następujący:

Tematem jego pracy doktorskiej było kontynuowanie badań przewodnictwa w stopionym $SbCl_3$. Znalazł kilka 1-1-wartościowych chlorków, doskonale w $SbCl_3$ rozpuszczalnych, dających dobrze przewodzące roztwory. Sam $SbCl_3$, możliwie oczyszczony, jest — podobnie jak woda — b. złym przewodnikiem, nie należy więc do grupy stopionych soli.

Gdy na jesieni 1908 Klemensiewicz przyjechał do prof. Herbera w Karlsruhe, ten zaproponował mu zbadanie elektrochemicznego zachowania się szkła w roztworach kwaśnych i alkalicznych. Przypuszczał on, na podstawie kilku istniejących grubych spostrzeżeń, iż szkło przedstawia elektrodę wodorową. Klemensiewicz zdał sobie sprawę że 1) konieczne jest zabezpieczenie się przed wpływem naboju wzdłuż powierzchni szkła i jako najodpowiedniejszą formę elektrody obrał cienkościenną bańkę na długiej szyjce i dziś jeszcze przedstawiającą standartową formę, 2) nawet dokładnie po-

mierzone pojedyncze wartości potencjałów mają mniejszą wartość dowodową, niż cała krzywa tytracyjna. Wreszcie 3) znalazł przypadkowo wpływ uprzedniego wyparzenia na powtarzalność wyników. W ten sposób zrealizował elektrodę szklaną, jako pewny i wygodny przyrząd do pomiarów stężenia jonów H. Pewne rezultaty otrzymał też, przenosząc te wyniki na ciecz, nie mieszając się z wodą. Zainteresowawszy się stanem krytycznym ciecz-para, nie znalazł już czasu na zestawienie potrzebnej, skomplikowanej, aparatury. Owocem był tylko rozdział pt. „Kritische Grössen“ w encyklopedii Stählera.

Pod wpływem książki J. J. Thomsona, Klemensiewicz zainteresował się przewodnictwem elektryczności w gazach. Zbadał naturę jonów⁺, wydzielanych przez ogrzane metale. Stwierdził, że malejąca szybko jonizacja początkowa da się częściowo regenerować przez wysycanie gazu pod ciśnieniem. Praca ta została przyjęta jako habilitacyjna i nagrodzona przez Ak. Um. W dodatku do niej zamieścił spostrzeżenie, że pobudzenie emisji elektronów termicznych z Pt w atmosferze wodoru nie pochodzi od wodoru rozpuszczonego w metalu.

W r. 1913/4 w Instyt. Radowym M. Skłodowskiej -Curie, po zaznajomieniu się z techniką pomiarową promieniotwórczości, wykonał Klemensiewicz prace nad ewentualną różnicą potencjałów elektrochemicznych izotopów Pb (RaB i ThB). Z pomocą oryginalnej metody podziału atomów promieniotwórczych między amalgamatem a roztworem, przy stałym potencjale stwierdził, iż różnica żadna nie da się wykazać; metoda ta dałaby się zastosować ogólnie, np do rozdziału pierwiastków ziem rzadkich.

Podczas I wojny światowej Klemensiewicz zajmował się w Paryżu fabrykacją brakującego we Francji „Salvarsanu“ i zaobserwował u tego ciała o prostej drobnie, niektóre właściwości reologiczne, znajdujące u ciał makromolekularnych.

Zostawszy profesorem Politechniki lwowskiej Klemensiewicz zajął się dwiema dziedzinami badań:

Elektrochemia $SbCl_3$. Zestawiając dawniejsze pomiary z teorią Ghosha, spostrzegł, że roztwory w $SbCl_3$ spełniają znakomicie liniową zależność między logarytmem z przewodnictwa równoważnikowego a 3-cim pierwiastkiem z takiegoż stężenia. Nowe pomiary b. rozcieńczonych roztworów zgodność tę potwierdziły jeszcze wyraźniej. Okazało się poza tym, że roztwory bromków zachowują się identycznie z roztw. chlorków, mimo że te ostatnie mają jon wspólny z rozpuszczalnikiem.

2) Prace z dziedziny promieniotwórczości.

Prace teoretyczne Klemensiewicza były głównie natury termodynamicznej i miały charakter ogólny. W r. 1921 wyprowadził formułę Plancka na rozkład widowy ciała dosk. czarnego w sposób semiklasyczny, przyjmując t.zw. asocjację kwantów. W odczycie na Zjeździe Fizyków we Lwowie w r. 1927 bronił zasady przyczynowości, stosując pojęcia teorii mnogości do układów quasiergodycznych.

Dalsze prace publikowane na obczyźnie, zajmowały się zasadą Le Chatelier'a, stosowaną dotąd prawie wyłącznie w chemii fizycznej i uzasadnianą wyłącznie przykładowo. Klemensiewicz wskazał, iż można ją stosować w wielu innych gałęziach wiedzy i może być uważana za wyraz stateczności równowagi, stanowiąc uogólnienie zasady wirtualnych przesunięć, sformułowanej w mechanice przez Jana Bernoullego. Powód dlaczego istniejące w przyrodzie układy muszą jej podlegać widział w zasadzie naturalnego doboru, stosowanej dotąd tylko w biologii. W ten sposób okazuje się zasada Le Chatelier'a ogólnym prawem, łączącym różne dziedziny nauki. Ma ona charakter statyczny: chcąc zbadać czy dadzą się także przeprowadzić między różnymi naukami analogie dynamiczne, Klemensiewicz podjął próbę wyprowadzenia podstawowych praw różnych działów fizyki z możliwie małej liczby prostych zasad. Zagadnienie to rozwiązał pozytywnie w pracy: „A system of energetics“ (1952). W ostatnich latach życia pracował nad wykazaniem znaczenia zasady Le Chatelier'a dla teorii regulacji, gdzie jest ona stosowana nieświadomie jako „zasada ujemnego sprzężenia zwrotnego“.

Powyższe wspomnienie obejmuje wyłącznie dorobek czysto naukowy Klemensiewicza. Ale nauka nie wyczerpywała bogatej treści jego życia. Druhim jego umiłowaniem był od najmłodszych lat sport, a mianowicie turystyka i narciarstwo. Był ich prawdziwym pionierem i jego dorobek na tym polu — zarówno pisarski, jak organizacyjny — był poważny.

Przez śmierć Zygmunta Klemensiewicza — Polaka i Europejczyka — nauka i kultura polska poniosły dotkliwą stratę.